

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

06/033

TREPTOW FARRELL, Katharine – LUTE, Janet E.:
Document management technology and acquisitions work –
flow: a case study in invoice processing = Inf.Technol.Lib.
24.vol. 2005. 3.no. 117-122.p. Bibliogr. 10 tétel.

Dokumentumkezelési technológia az állománygyarapítási munkafolyamatban: a számlakezelés példája

Állománygyarapítás; Digitalizálás; Munkafolyamat

A gyarapítási tevékenység számítógépesítése, az online rendelés és érkeztetés már mindennapos gyakorlattá vált, csak a beérkező számlák kezelése és tárolása történik még mindig hagyományos módon. (Ezt a pénzügyi szabályok is előírják.) A bizonylat-kezelési technológia (Document Management Technology, DMT) azonban erre is korszerű megoldást kínál.

A princetoni egyetemi könyvtár (Princeton University Library, PUL) két munkatársa cikkében először áttekinti a DMT-ről szóló friss szakirodalmat (főleg a pénzügyi és biztosítási területről találtak közleményeket), majd ennek az állománygyarapításban való alkalmazását vizsgálják, és esettanulmányban számolnak be az egyetemen már alkalmazott technológia könyvtári bevezetéséről.

A megoldás lényege az, hogy a beérkező számlákat azonnal szkennelik, majd indexelik (a számla dátuma, számlaszám, szállító kódja, a fizetési kupon (voucher) azonosítója és a csekk-szám). A továbbiakban már a kép-fájlokkal dolgoznak, így biztosítva, hogy többen is hozzáférhessenek az adott számlához, illetve szükség esetén pillanatok alatt vissza tudják keres-

ni azokat. Az alkalmazott szoftver az egyetem pénzügyi részlegében már működő *OnBase* volt, amely a képfájlokban is tud kulcsszavas keresést végezni, a hardver-szükséglet pedig két PC-ből és két szkennerből állt – ugyanis a PUL központosított rendelés-érkeztető részlege mellett az orientalisztikai gyűjteménybe (East Asian Library) is közvetlenül érkeznek dokumentumok.

A gépesítés bevezetése mellett szólt a beérkező számlák nagy mennyisége (évi 15 ezer), sokfélesége (előre beérkező, a könyveket kísérő számlák, elektronikus formában érkezők, előfizetések, licencké, stb.), a rendelésekkel kapcsolatos ellenőrzési feladatok, a számlák kifizetésének folyamata, és így tovább.

A továbbiakban a szerzők részletesen elemzik a munkafolyamatokat, a felmerülő problémákat (pl. a könyvtárosok ellenállását), majd a tanulmány végén összegzik a tapasztalatokat, és útmutatást adnak a hasonló bizonylat-kezelési projektek megvalósításának fontosabb lépéseihez.

(Murányi Lajos)

06/034

BOSCH, Stephen: Using model licenses = J.Lib.Admin.
42.vol. 2005. 3/4.no. 65-81.p.

Mintalicenck alkalmazása

Együttműködés helyföldi; Elektronikus folyóirat; Folyóirat – fizetés

[A forrás – folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Az elektronikus forrásokkal kapcsolatos licenkvásárlások mára jelentős tevékenységgé váltak azok számára, akik az elektronikus dokumentumok előállításában, beszerzésében és biztosításában részt vesznek. (Sajnálatos módon

sok kiadó és szerző gondolja azt, hogy a jelenlegi szerzői jogi szabályozás nem nyújt elegendő védelmet számukra, ezért a licencelésben látja az egyedüli megoldást.)

A korai fejlődési szakaszban magának az iparágak sem volt még elegendő tapasztalata a licencelésről mint a gyarapítás integráns részéről. Mivel a licencek egyre több anyagi forrást emésztnek fel, és a használók ellátásától vonják el az eszközöket, egyre többen szabványos és mintalicencket használnak.

Az első mintalicenc az Egyesült Királyságban született a kiadók és a JISC közös munkájaként (<http://www.jisc.ac.uk/index.cfm?name=wg_standardlicensing_report>), melyet több amerikai minta is követett (pl. a LibLicence). Ezek nem oldanak meg minden problémát, de alkalmasak arra, hogy ne legyen kaotikus a helyzet, amikor a licenc-szerződések száma nagyon megnő, és megkönnyítik a munkát, hatékonyak stb., de számos hátránnyal is bírnak (rugalmatlanság, rutinszerűség stb.).

Cikke végén a szerző, az arizonai egyetem könyvtárának vezető munkatársa, a mintalicenckel közös jellemzőit rendszerezi nyolc pontba és több alpontba.

(Autoref. alapján)

06/035

ALGENIO, Emilie – THOMPSON YOUNG, Alexia: Licensing e-books The good, the bad, and the ugly = J. Libr. Admin. 42. vol. 2005. 3/4. no. 113–128. p. Bibliogr.

Az e-könyvek licencelése. A jó, a rossz és a csúf

Állománygyarapítás; Elektronikus könyv; Felsőoktatási könyvtár; Kölcsonzés

[A forrás – forrás az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Miközben az e-könyvek egyre nagyobb teret nyernek az egyetemi könyvtárakban, a kiadók, a terjesztők és a könyvtárak közötti kapcsolat bonyolultabbá válik. A jelen cikk a licenckel

szerepét mutatja be ebben a bonyolult kapcsolatrendszerben. Az aggregátoroktól kezdve az egyéni kiadókig, a nagy tudományos–műszaki–orvosi vállalatoktól kezdve a kisebb egyesületekig, gazdasági életképességük fenntartása érdekében az e-könyvvel foglalkozó vállalkozásoknak nem szabad figyelmen kívül hagyniuk a könyvtárakat. Ahhoz, hogy mindegyik résztvevő jól járjon, tárgyalások útján ki kell alakítani a megfelelő egyensúlyt az e-könyvek eladásától várt profit, illetve a kölcsönzésükből eredő oktatási–társadalmi haszon között. Ennek az egyensúlynak a megteremtésében fontos szerepet játszhatnak a rugalmas licenckel és előfizetési modellek.

(Autoref.)

Lásd még 1

Állományvédelem

06/036

CZAJKA, Stanislaw: Działalność Biblioteki Narodowej na rzecz ochrony zbiorów w Polsce = Bibliotekarz. 2005. 6. no. 9–13. p.

A lengyel nemzeti könyvtár országos állományvédelmi tevékenysége

Állományvédelem; Nemzeti könyvtár

A lengyel nemzeti könyvtár, a Biblioteka Narodowa (BN) állományvédelmi tevékenysége két fő területre terjed ki:

- az archív könyvtári gyűjtemény gyarapítására és az állag megőrzésére,
- oktatással, továbbképzéssel, kiadói tevékenységgel, a szakmai élet szervezésével kapcsolatos szolgáltatások nyújtására.

A BN alapvető, törvény által meghatározott feladata a Lengyelországban és a határain kívül keletkezett „polonika” dokumentumok megőrzése. A megőrzési funkcióhoz szorosan hozzátartozik az állomány védelme. E feladat ellátása ér-

dekében működik a BN restauráló műhelye, amely az utolsó 15 évben jelentős fejlesztésen ment keresztül.

Modernizálásra kerültek a mikrofilmes, a fertőtlenítő és a lamináló berendezések. Széles körben beindult a savtalanítás és digitalizálás, az állomány részegységenkénti fertőtlenítése és a raktári anyag mikrobiológiai védelme.

Az Állományvédelmi és Restauráló Osztályon 1995-ben 103 munkatárs dolgozott, közöttük 16 papír-restaurátor, 4 vegyész, 2 mikrobiológus, 3 renovátor, és 20 könyvkötő. Tevékenységük nem csak a BN-re szorítkozik, dolgoznak más könyvtáraknak, intézményeknek, sőt egyéni megrendelőknek is.

2000-től létezik egy „Savas papír” nevű kormány-program, melynek célkitűzése a lengyel könyvtári és levéltári állományok megmentése. Ez a XIX. és XX. századi, ún. savas papíron előállított gyűjteményekre vonatkozik. A munkálatok megkezdése előtt felmérték a lengyelországi könyvtári és levéltári állományok állapotát. 2001-2002-ben stanford-i módszerrel ellenőrizték a XIX. és XX. századi könyvgyűjteményeket a BN-ben és a Jagello könyvtárban, 2003-ban pedig a szzczecin-i Książnica Pomorska könyvtárban és a varsói Állami Levéltárban. Ebben a tevékenységben érdemi munkát vállaltak a BN dolgozói. 131 könyvtárban ellenőrzés alá vették az azonos kiadású dokumentumokat és megvizsgálták savasságuk mértékét. A „savas papír” probléma megoldása a tömeges savmentesítés lenne.

A BN közkedvelt állományvédelmi módszere a mikrofilmezés. Már 50 éve elkezdtek mikrofilmezni a régi nyomtatványokat, kéziratokat, különgyűjteményeket, majd a folyóiratokat. Jelenleg a BN rendelkezik a legnagyobb (több mint 1 millió 100 ezer folyóméter hosszú) mikrofilm-gyűjteménnyel Lengyelországban.

A mikrofilm alapul szolgál a digitalizáláshoz is. A hagyományos mikrofilm mellett már a hálózaton is megjelent a mikrofilm könnyen hozzáférhető digitális változata. A digitalizálás

minden értékes, régi gyűjteménynek rendkívül érdekes és értékes, egyenlőre azonban igen költséges megőrzési formája. A BN jelenleg csak néhány ezer közepes méretű könyvet képes digitalizálni évente. A digitalizálás prioritásai:

- azok a gyűjtemények, amelyek nem rendelkeznek mikrofilmes változattal,
- ritka és unikális, régi művek, amelyekre nem vonatkozik a szerzői jogi korlátozás.

Archiválási célból a fájlok TIFF formátumban készülnek el. Szükség esetén (pl. internet, reprint, stb.), ezt a fájl-formátumot konvertálják a célnak megfelelő, más formátumra. A BN a kezdetektől fogva támogatja a lengyel dokumentumokat digitalizált formában az interneten, ingyenesen megjelenítő Lengyel Internet-Könyvtár (Polska Biblioteka Internetowa – PBI). A PBI állománygyarapításához a BN, alapítványi forrásból finanszírozott módon, saját anyagainak beszkenelésével járul hozzá.

A BN részt vesz az EU-hoz újonnan csatlakozott 10 állam nemzeti könyvtárainak, kétéves, 1,4 millió eurós költségvetésű TEL-ME-MOR nevű projektjében is. Úgy tűnik, hogy a közeljövőben a könyvtári gyűjtemények állagának megőrzéséhez a digitalizálás, valamint a tömeges savmentesítés módszere nyújthat segítséget.

(Pap Imréné)

06/037

MATTHEWS, Graham: Disaster management. Sharing experience, working together across the sector = J. Librariansh. Inf. Sci. 37. vol. 2005. 2. no. 63-74. p. Bibliogr.

A katasztrófák kezelése. Tapasztalatsere és együttműködés a közgyűjtemények között

Állományvédelem; Együttműködés -helföldi; Elemi kár; Felmérés; Közgyűjtemény; Tapasztalatsere; Tervezés

A cikk az East Midlands Museums Service (EmmS) Regional Emergencies and Disaster Squad (REDS) múzeumi, könyvtári és levéltári

tanácsának megbízása alapján készült vizsgálatra épül. Az alkalmazott vizsgálati módszerek a következők voltak: irodalom- és internet-kutatás, a REDS dokumentációjának áttekintése, interjúk a REDS személyzetével, kérdőíves felmérés az East Midlands-i múzeumok, könyvtárak és levéltárak részvételével, és esetleges további interjúk. A cikk kiemeli a vizsgálat lényeges pontjait, megvizsgálja a REDS-modell alkalmazhatóságát más területeken, javasolja bizonyos tanulságok levonását, és ajánlásokat tesz az érintett és más intézmények további együttműködésére a katasztrófa-megelőzés és -elhárítás szervezésének fejlesztése céljából.

(Autoref. alapján)

Különgyűjtemények

06/038

BALDACCHINI, Lorenzo: In uno corpore continentur. Le miscellanea. Per un approccio unitario a un problema della biblioteconomia del libro antico = Boll.AIB. 45.vol. 2005. 2.no. 203–20.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol nyelven

A miscellánaékról, a régi könyvek egyik kezelési problémájának egységes megközelítése érdekében

Régi és ritka könyvek

NERI, Giulia: I fondi miscellanei: alcune situazioni concrete = Boll.AIB. 45.vol. 2005. 2.no. 211–225.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol nyelven

Miscellána-állományok: néhány konkrét eset

Régi és ritka könyvek gyűjteménye

Több írásos dokumentum egyetlen kötetbe kötésének szokása alighanem a kódex kialakulásával egyidejű. Bár a nyomtatás kezdetén számos jelentős tudós tiltakozott ellene, ez a gyakorlat tovább élt a nyomtatványok korában is. Bár régi-könyv gyűjtemények jelentős részét is alkotják ilyen kötetek, viszonylag csekély figyelem esik rájuk. Ennek egyik oka, hogy évszázadok során sem foglalkoztak komolyan a vegyes tartalmú kötetekben található szövegekkel. Maguk a könyvtárosok is pontatlanul és több értelemben használták a *miscellána* kifejezést; hol egy vagy több szerző különböző témájú rövid írásait, hol pamfletekből, különálló lapokból összerakott mesterséges kötetet jelölve. *Naudé* 1627-ben a kisebb dokumentumok megőrzése érdekében javasolja ezek egybe kötését, és Volpi egy évszázaddal későbbi művéből úgy tűnik, hogy valóban el is terjedt ez a gyakorlat. A miscellána-irodalom voltaképpen az 1700-as évek enciklopédizmusával, az ismeretek racionális megszervezésének, egybeszerkesztésének igényével jött létre, s maga a kifejezés még periodikumok címében is megjelent. Az ilyen jellegű, szerves egységet képviselő vegyes gyűjteményektől élesen elkülönül a gyakran véletlenszerűen egymás mellé kötött darabokból álló, mindig egyedi mesterséges kötetektől. A 19. sz. végén *Petzhold* kézikönyvének olasz fordítója (*Biagi* és *Fumagalli*) viszont *Petzhold*nak a megőrzés szempontja alapján a miscellánaék melletti állásfoglalásával vitatkozva, inkább a rendelkezésre bocsátást tekintik elsődlegesnek, rámutatva, hogy egy vegyes kötetben található 20–50 dokumentumot vonunk ki a forgalomból, ha valaki egyetlen pamflet miatt kikölcsonzi az egész kötetet. Az újabb olasz szakirodalom kevés figyelmet fordít erre a kérdésre, mindössze *Barbieri* 1961-es tanulmánya érdemel említést, mely szerint a miscellánaék, mint egyedi történelmi dokumentumok őrzendők, és megbontásuk csak abban az esetben indokolt, ha a dokumentumok egyben tartása állományvédelmi, vagy konzerválási szempontból

kockázatos lenne. A dokumentumleírás szabályai keveset törődnek e dokumentumtípussal: az ISBD szabványokban nem található a miszcelléacokra vonatkozó specifikus kritérium, s így a könyvtárak, vagy az egyes dokumentumokat írják le, mint önálló műveket, s így csak a raktári jelzet utal a speciális megjelenésre, vagy az AACR-körben mozogva a gyűjtemény szintű leírást (*collection level cataloguing*) választják.

(Mohor Jenő)

Lásd még 41, 81

Feldolgozó munka

06/039

REVELLI, Carlo: L'assassinat des catalogueurs = Bull. Bibl. Fr. 50. tom. 2005. 4. no. 13-49. p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Merénylet a katalogizálók ellen

Bérmunka kiadása; Gazdaságosság – könyvtárban; Gépi dokumentumleírás

A katalogizálást, különösen az átvételes katalogizálást, egyre nagyobb mértékben adják ki bérmunkába különféle szolgáltató vállalatoknak. Ennek ellenére a szakkönyvtáros ellenőrzésére szükség van, ő a minőség garanciája. Újabban egyszerűsödnek a besorolási adatok, feltehetően gazdasági okokból és a online katalógus könnyű kezelhetősége végett. Mindezek következtében a katalogizálás oktatása csökkent és leértékelődött. Ami a szemantikai hozzáférést illeti, ez továbbra is nyitott kérdés.

(Autoref.)

06/040

PETRUCCIANI, Alberto: Ragioni della revisione delle RICA: per nuovo codice italiano di catalogazione = Boll. AIB. 45. vol. 2005. 2. no. 149-186. p.

Res. angol nyelven

Az olasz katalogizálási szabályzat revíziójának okai és elvei

Dokumentumleírési szabályzat

MEROLA, Giovanna: Verso le nuove RICA = Boll. AIB. 45. vol. 2005. 2. no. 139-148. p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol nyelven

Az új olasz leíró katalogizálási szabályzat

Dokumentumleírési szabályzat

Az olasz kulturális minisztérium könyvtári főigazgatósága által létrehozott RICA Bizottság (*Commissione RICA*) elsődleges feladata az olasz leíró katalogizálási szabályzat (*RICA – Regole italiane di catalogazione per autori*) szövegének teljes körű, elemző felülvizsgálata. A RICA – szerzőinek szándéka szerint – eleve nyitott szabályzat, melynek struktúrája alkalmas minden későbbi kiterjesztésre illetve integrációra. Kezdetben a bizottság a szöveg mély elemzését tekintette feladatának, azzal a céllal, hogy meghatározzák azokat az egyedi pontokat, ahol szükség van valamilyen beavatkozás tervbe vételére. A munka tehát a nyitott kérdések, a nem egészen világos szempontok, a különféle alkalmazkor összegyűjtött megjegyzések, a terminológiával kapcsolatos kérdések, valamint a nemzetközi fejleményekkel való összehasonlítás során felmerült kérdések elemzését vállalta magára.

Az eddig elvégzett munka nyomán a bizottság arra a megállapításra jutott, hogy szükség szerű egy alapvetően új szövegtervezet megalkotása. Hangsúlyozandó, hogy a szöveg, és nem az alapját képező katalogizálási elvek megújításáról van szó. Az elvek ma is élnek, és a bizottság tudatában van annak, hogy a RICA, mely szigorúan a nemzetközileg elfogadott elveken alapul, mekkora fejlődést hozott az olasz katalogizálás elméletébe és gyakorlatába. Ugyanakkor, mint konkrét szabályok összes-

sege, a RICA – különböző okokból – többé nem felel meg a jelen követelményeinek. Ezek közül legnyilvánvalóbbak, hogy a katalogizálási folyamat eredményei új formában jelennek meg, hogy a keresés már nem elégszik meg a könyvtárgépesítési rendszerek nyújtotta statikus támogatással, és hogy azonos módon, integráltan kell kezelni a könyvtári anyagok minden eddiginél szélesebb körét, nem csak a nyomtatott könyveket és folyóiratokat. Mi több, egy könyvtár önálló katalógusa manapság gyakran virtuális része egy nagyobb közös (országos, regionális, egyetemi stb. szintű) katalógusnak.

Az elemzés és az annak alapján kialakítandó újraszabályozás tekintetében a bizottság fontossági sorrendet állapított meg, melynek élére a két legfontosabb hozzáférési pont, a személyek és a testületek egységes névformái kerültek. A két tervezetet 2004 ill. 2005 nyarán bocsátották vitára.

(*Mohor Jenő*)

06/041

LE BOEUF, Patrick: FRBR: indagine su un modello concettuale al di sopra di ogni Codice = Boll.AIB. 45.vol. 2005. 2.no. 187–202.p. Bibliogr.ébjegyzetekben.

Res. angol nyelven

Az FRBR: vizsgálódások egy minden szabályzat felett álló konceptuális modell tárgyában

Dokumentumleírási szabályzat

Az IFLA által kezdeményezett katalogizálási szakértői találkozók (a 2003-as frankfurti IME ICC1 és a 2004-es ICC2 Buenos Airesben) egy új nemzetközi katalogizálási kódex megtervezését szolgálják. A szerző (a francia nemzeti könyvtár munkatársa) mindkét alkalommal tartott előadásának átszerkesztett változata jelent meg ezúttal, az FRBR általános ismertetését tartalmazva.

(*Autoref. alapján*)

06/042

SZEGHY, Gabriel: Slovenská transkripcia uhorských rodových mien a priezvisk? = Knížnica. 6.roč. 2005. 8.no. 3–5.p. Bibliogr.ébjegyzetekben.

Res. angol nyelven

Elfogadható-e a magyar nemesi család- és vezetéknevek szlovák transliterálása?

Személynév; Transzliteráció

1948 után a magyar nemesi család és előnevek írásában az irodalmi-tudományos területen megjelent egy szlovákosítási tendencia, ezt követően a nevek transzkripciójában kaotikus helyzet alakult ki. Azok a történészek és kutatók, akik a magyar családnevek átírását szorgalmazták, nem tartották tiszteletben a történelmi és genealógiai tényeket, ami gyakran a nevek felismerhetetlenségig való torzulásához vezetett.

A nemesi családok egyes ágai éppen a családnevek eltérő írásmódjával különböztették meg egymást (pl. a hercegi ág „Eszterházy”, míg a grófi ág „Esterházy” névvel szerepelt).

A '70-es években újra fölmerült a probléma, a Kubinyi gyűjtemény feltárása kapcsán. A kutatók többsége egyetértett a magyar nemesi családnevek szlovák átírásával a heraldikai-genealógiai munkában.

A Szlovák Tudományos Akadémia Történeti Intézete is foglalkozott a kérdéssel 1978-ban. A tagok egy része csak az eredetileg szlovák származású nevek átírását tartotta indokoltnak, később azonban csatlakoztak ahhoz, hogy minden magyar családnevet szlovák helyesírással írjanak át. 1982-ben a *Kis szlovák életrajzi szótár*, majd a 6 kötetes *Szlovák életrajzi szótár* (1986–1994) is ezzel az átírással jelent meg.

Később jóváhagyták azt a ma is érvényben lévő szlovák helyesírási szabályzatot, amelyben „azokat a személyneveket, amelyek a szlovák történelem magyar korszakában (1918-ig) fordulnak elő, a szlovák helyesírási szabályai szerint

kell írni.”

Az 1918-as időhatáron kívül a területi elv számít, vagyis azoknak a nemesi családoknak a nevét, akik a mai Szlovákia területén éltek vagy innen származtak, a szlovák helyesírás szerint kell írni. Egy olyan közép-európai területen, ahol ezer éve különböző nemzetiségek jellemző migrációban éltek, területi határokról beszélni nem logikus kritérium.

Egy adott kor olyan történelmi tényeit, amilyenek az egyértelmű családnevek, nem lehet megváltoztatni a korszak és a személyek deformálása nélkül, ezért a szerző a nevek eredeti, autentikus írásmódjának megőrzését javasolja.

A szabályozásban szerepel a kettős betűk és más „funkciótlan” betűk kiiktatása. A kettős betűknek – „ff” vagy a szimpla „f” – sokszor megkülönböztető szerepük lehet, a nemzetségi ágai (a nemesi vagy nem nemesi származás) között. Számos nevezetes szlovák személyiség családnévében is található kettős betű (Kollár, Hollý stb.), rájuk azonban nem érvényes a szabály. Az átírás szellemi szerzői szerint a fölösleges, funkciótlan betűket el kell hagyni. Ilyen szerintük a „h” írásjel (pl. Kőszeghy, Csillaghy, Ghyllányi), holott a „h”-nak ezekben az esetekben keményítő szerepe van, megakadályozza, hogy az „y” az előtte lévő mássalhangzót lágyítsa.

Kérdés, hogy az átírás miért csak azokra vonatkozik, akik magyaros helyesírással használták a családnévüket, miért nem egységesen mindenre.

A ritmustörvény érvényesülésének elve a családnevek megváltoztatásához is vezethet, például a Rákóczy/i-ből Rákoci lesz. A 20. században a magyar helyesírásban is jellemző az összetett „cz” helyettesítése „c” írásjellel, vagy a szóvégi „y” felváltása „i”-vel (Báthory/Báthori). Ezek a helytelen törekvések azonban akadályozzák a nevek említett autenticitását.

A szabályozók arra hivatkoznak, hogy nem volt a magyarban a köztudatban elterjedt állandósult névalak, ez azonban nem igaz. Az idegen – an-

gol, francia, német – nyelvű történelmi munkákban a magyar személyneveket következetesen az eredeti írásmóddal használják.

A transzkripció szabályai gondot okoznak a nemzetközi tudományos tanácskozásokon, a történelem tankönyvekből a gyerekek deformált magyar családnéveket tanulnak meg, amiket később képtelenek azonosítani.

Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy ezeknek a családoknak a leszármazottai még élhetnek, szemben a történészek érveivel, hogy ezek a családok többségükben kihaltak. Csak néhány, a mai Szlovákia területén élő nemesi családnév, akik az eredeti formában használják nevüket: Széchenyi, Péchy, Máriássy, Fűzy, Bánó, Tahy, Zichy, Csáky, Dobay, Kelecsényi, Pálffy, Berzeviczy, Semsey, Dóczy, Körtvélyesy, Országh, Thúróczy stb. Ha nem élnének, sem volna jogunk a családnévüket megváltoztatni, mert ezzel megszakad az ősök és a családok közti folytonosság.

A kiejtéssel kapcsolatban egyet lehet érteni abban, hogy mivel a szlovákban nincs ö, ü, é hang és betű, ezért eltér a szlovák a magyartól. Az „ly” átírása „l”-re vagy „li”-re azonban kifogásolható (Székely – Sekel’ vagy Sekeli.)

A 16. században a nemesi előnevekből alakultak ki a családnevek. Ezeknél javasolt a nemesi előnév megtartása, a gyakorlatban pedig első előfordulásakor a latin név használata, zárójelben kiegészítve a mai névalakkal, pl. Juraj de Gara (Gorje), a továbbiakban pedig a latin alak használata.

Az eredeti írásmódhoz a név első előfordulása esetén hozzátehető a nemesi előnév szlovákul, jelölve a származási helyet, zárójelben kiegészítve a név szlovák kiejtés szerinti fonetikus átírásával (pl. Ján Ruttkay z Vrútok (Rutkaj), Peter Apponyi z Oponic (Aponi), Szentiványi z Liptovského Jána (Sentiváni).

Természetes dolog, hogy a hosszú ideig egymás mellett élő népek kölcsönösen hatnak egymásra. Az átírási elvek azonban kétségesek, ha a problémát az elmúlt 35 év alatt sem sikerült

megoldani. Elgondolkodtató, hogy vajon örül-nénk-e annak, ha családnevünket a jövőben va-laki önkényesen megváltoztatná.

(Prókai Margit)

06/043

LICHNEROVÁ, Lucia: Metóda fingerprintu ako nástroj na identifikáciu starých tlačí = Knižnica. 6.roč. 2005. 8.no. 6-10.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Az ujjlenyomat-vizsgálat módszere mint a régi nyomtatványok azonosításának eszköze

Bibliográfiai számbavétel; Előzetes kiadványszá-mozás; Régi és ritka könyvek

Az ujjlenyomat módszer a régi nyomtatványok feldolgozásában eddig szlovák területen ismeretlen volt, de számos külföldi országban alkalmazták. Az ujjlenyomatot úgy definiálhatjuk, mint a nyomtatvány jegyeiből megállapítható jellegzetességeket, amelyek az oldalszám, sorszám, kiadás éve és azonosítója alapján megkülönböztetik az egyes kiadásokat egymástól a fizikai összehasonlítás, autopszia alkalmazása nélkül.

A bibliográfiai leírás szempontjából a könyvek szabványos azonosító számához, az ISBN-hez hasonló funkciót tölt be.

Az ujjlenyomat megoldást jelenthet az alábbi problémás kérdésekben:

- A kézi szedéses nyomtatás alkalmazása-kor ugyanannak a szövegnek a nyomtatá-sa eltéréseket eredményezhetett, amelyek elsősorban a sorok tördelésében nyilvánul-tak meg az egyes oldalakon.
- Alkalmos ez a módszer az utánnyomások azonosítására, ahol a címloldal eltérő, de a szöveg azonos.

Az ujjlenyomat alkalmas arra, hogy megál-lapítsa: a gyűjteményben ugyanazon címből milyen példányok találhatóak, hogy a hasonló vagy azonos bibliográfiai leírások ugyanahhoz a kiadáshoz tartoznak-e.

Az ujjlenyomat kialakulása történetileg az 1968-as francia és az 1977-es angol kezdemé-nyezésekhez vezethető vissza. Jelenleg ezt a módszert francia, angol, olasz és német történel-mi könyvtárak is alkalmazzák.

Az ujjlenyomat 16 jeltől áll, amelyek 4 jegyen-ként 4 csoportba sorolhatóak. Minden csoport-ban 2 pár jegy kerül összehasonlításra meg-határozott oldalakról.

1. csoport:

1. nyomtatott rektó oldal (jobb, homlok oldal), amely a címloldal után következik (sohasem a címloldal)

2. csoport:

4. nyomtatott rektó oldal az 1. csoport jegyeit követő után = 5. rektó oldal a cím-oldalt követően

3. csoport:

a 13., 17., vagy a XIII, XVII-es rektó oldal

4. csoport:

a 3. csoport jegyeinek kiválasztására hasz-nált oldalak verzója.

Az összehasonlításban 2 jelet az utolsó, és 2 jelet az utolsó előtti sorból veszünk, balról jobbra ha-ladva, vagyis a rektó oldalakon a sor végéről, a verzó oldalakon a sor elejéről. Minden csoport jelpárjait szóközzel választjuk el egymástól.

A 3. csoportban, arab számozás esetén a 13. rektó oldalt, ha nincs arab 13-as, akkor a 17. oldalt használjuk. Ha csak római számozás talál-ható ugyanígy járunk el. Kettős számozáskor az arabot részesítjük előnyben, ha egyik sem sze-repel vagy az oldalak nem számozottak, a 3. csoportban a 2. csoportot követő 4. rektó oldalt használjuk azonosításra.

A 16 jelen kívül az ujjlenyomat kiegészítő ele-meket is tartalmaz. Az első kiegészítő elem a 3. csoport indikátora, amellyel azt határozzuk meg, hogy a 3. csoport jelei melyik oldalról származnak (Pl.: 3 – a 13., XIII. oldalról; 7 – a 17., XVII. ol-dalról; C – számozás nélküli, S –lapszámozású). Az indikátort szóközzel választjuk el a 3. csoporttól.

Megkülönböztető a nyomtatvány kiadási éve, amelyet a 3. csoport indikátorától szóközzel választunk el. Arab számokkal írjuk és a dátum formájára vonatkozó indikátorral látjuk el. (Pl. A: arab szám, C kronogramma, G: görög ábécé, H: héber ábécé, R: római számok, X: arab naptár, Y: valamilyen uralkodó uralkodási éve, Z: héber naptár stb.)

Az ujjlenyomatot csak ideális esetben tudjuk az általános szabályok szerint megadni, a valóságban sokszor más specifikus jegy is szükséges az azonosításhoz.

Az üres vagy csak illusztrált oldalakat nem használjuk az ujjlenyomathoz. Ha nincs elegendő oldal, vissza kell térni az utoljára használt oldalhoz és a jeleket kiegészíteni továbbiakkal, amíg 16 nem lesz a számuk.

A jelek kiválasztásában nem minden jel része az ujjlenyomathoz és nem mindegyik ugyanolyan formában, ahogy a nyomtatásban szerepel. Általában az alábbi jeleket használjuk: arab számok, központozási jelek (- . , ; > „ ’ () [] ! ?), a latin ábécé diakritikus jelei, kis és nagy betűk.

Minden további jelet *-gal (csillaggal) helyettesítünk. Ha hiányzik valamilyen jel vagy nem olvasható, + jellel helyettesítjük. Néhány jelnek más az értelme ma, mint korábban volt, ezeket a következőképpen használjuk:

<i>Régi jel</i>	<i>használat</i>	<i>használt jel</i>
//	gondolatjel	-
/	vessző	,
/ avagy „	szóelválasztás	-
-	független a használatól	-

A gót betűket (fraktúra), antikvákat és kurzívákat a szabályok szerint kell transliterálni (pl. a ß-t ss-re).

Az ujjlenyomatot bibliográfiai egységként állapítjuk meg, gyűjteményes kötet (konvolutum, kolligátum) esetén minden egyes mű saját ujjlenyomatot kap. Többkötetes művek esetén, ha a kötetek önállóan jelentek meg, minden

fizikai egység ujjlenyomatot kap, ha egyszerre jelentek meg, az első kötet kap ujjlenyomatot. Az egylapos nyomtatványok esetén a szöveget oldalszélességben vagy oszlopokra bontva elemezhetjük.

Az *Eines Erbarb Rhats der Stadt Rostock Neue Gerichtsordnung (1586)* című nyomtatvány ujjlenyomata: **ine- n.nd t.es waFü 3 1586 R**

Jelenleg az ujjlenyomat a régi nyomtatványok szabványos azonosítója, mely a MARC 21-gyel kompatibilis szerkezetben, a 026-os mezőben a következő struktúrában adható meg:

\$a – az 1. és 2. csoport jelei

\$b – a 3. és 4. csoport jelei és a 3. csoport indikátora

\$c – dátum

\$e – teljes ujjlenyomat

A fenti példa: **026 ##\$aine- n.nd\$bt.es waFü 3\$cl586 R\$einc- n.nd t.es waFü 3 1586 R**

(Prókai Margit)

06/044

MINGAM, Michel: Rameau: bilan, perspectives = Bull. Bibl. Fr. 50. tom. 2005. 5. no. 38-47. p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A Rameau mérlege és távlatai

Tárgyi feltárás; Tárgyszójegyzék

Az 1980-as években a katalógusok számítógépesítése és a központi, egyesített katalógusok elterjedésének hatására megnövekedett az igény a szabványosítás iránt, különös tekintettel egy egységesített tárgyszójegyzék bevezetésére. A legtöbb francia könyvtárban használt RAMEAU (Répertoire d'autorité-matière encyclopédique et alphabétique unifié) indexelő nyelv születésének 25. évfordulója alkalmából a szerző áttekinti a rendszert, és javaslatokat tesz

a korszerűsítésére.

A terminológiai munkálatok a legfontosabbak, de nem szabad figyelmen kívül hagyni a szemantikai és szintaktikai összefüggéseket sem.

(Autoref.)

06/045

ALEX, Heidrun – HEINER-FREILING, Magda: Melvil = Dial.Bibl. 17.Jg. 2005. 3.no. 14-17.p.

Melvil: a német nemzeti könyvtár webszolgáltatója – a Tizedes Osztályozást alkalmazók számára

Gépi információkeresés; Nemzeti könyvtár; Számítógép-hálózat; Tizedes osztályozás

2006 januárjától a Német Nemzeti Könyvtár (Die Deutsche Bibliothek, DDB) új szolgáltatást kínál *Melvil* néven, amely a Dewey-féle tizedes osztályozás (DDC) iránti elkötelezettség és a DDC Deutsch projekt eredménye. A szolgáltatás a DDC 22. amerikai kiadásának német fordításán alapul, emellett segíti az osztályozási munkát, és először ad lehetőséget a felhasználók számára a feldolgozott tételek fogalmi (verbális) visszakeresésére. Három alkalmazásból áll, a *MelvilClass*-ból, a *MelvilSearch*-ből és a *Melvil-Soap*-ból (<http://services.ddc-deutsch.de>, <http://melvil.ddb.de>).

A *MelvilClass* azoknak a könyvtárosoknak és egyéb felhasználóknak szól, akik a Dewey-féle tizedes osztályozással akarnak dolgozni. Funkciói az OCLC által kínált angol nyelvű web-Dewey-hoz igazodnak, és a nyomtatott fordításon kívül szintetikus jelzeteket is tartalmaz a gyakran ismétlődő fogalmakra. (Ezek – a német felhasználók igényeit figyelembe véve – bővíthetők.)

A *MelvilSearch* teljesen új fejlesztés, segítségével kereshetünk fogalmak alapján, de a főosztályok hierarchikus szintjei alapján is végezhető keresés: a legszűkebb és egyedi fogalomig böngészhetünk a tételek között függetlenül attól, honnan valók ezek a tételek (pl a Library of Congress, a British Library – és

most már a DDB, valamint a vascoda-tagkönyvtárak – rekordjaiban is).

Azok a hálózatok és könyvtárak, akik a DDC-t be akarják szolgáltatásaikba vezetni, a *Melvil-Soap* révén tudják az osztályozási adatokat egy SOAP-felületen keresztül lekérdezni.

A három eszközt csomagként 2006 januárjától a DDB-től licenc formájában lehet (három felhasználói kategóriában) bérelni, az igényektől függően évi 200 és 1800 euró közötti díj ellenében (<http://www.ddc-deutsch.de/licence-melvil.html>). Az OCLC első ízben döntött úgy, hogy külföldi partnerére bízta hálózati szolgáltatásának licencét – meglehetősen szigorú feltételekkel. (A Dewey-nevet sem használhatja a német partner, ezért kapta a szolgáltatás Dewey keresztnevét.) Azoknak a könyvtáraknak, amelyek nem akarnak a DDC-vel osztályozni, de a MelvilSearch-öt a keresésre igénybe vennék, lehetőségük van a licenclés új formájára (hálózati központi), és ezért fizetniük sem kell a DDB-nek. (Ebben az esetben azonban a MelvilClass csak oktatási és demonstrációs célokra használható.)

(Murányi Lajos)

Lásd még 50

Katalógusok

06/046

PAPY, Fabrice – CHAUVIN, Sophie: Au-delà de la transfiguration du catalogue: Le Visual...Catalog = Bull.Bibl.Fr. 50.tom. 2005. 4.no. 5-12.p. Bibliogr. 21 tétel.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Az online katalógus átalakulása: a „Visual...Catalog” bemutatása

Egyetemi könyvtár; Ember-gépkapcsolat; Hiper-szöveg; Online katalógus

Az egyetemi hallgatók többsége nem tudja, hogyan működik az egyetemi könyvtár, és elvész a rengeteg könyvtári anyagban. Ezenkívül az online katalógus, összehasonlítva az információk egyéb megjelenési formáival, ma már elavultnak tűnik. A Paris VIII Egyetem könyvtárának olvasószolgálatában újabban az online katalógus korszerűsített változatát, az ún. *Visual... Catalog* nevű információkereső rendszert használják. A használói felület hiperszöveget alkalmaz, és a katalógusadatokat grafikusán jeleníti meg.

(Autoref.)

Lásd még 7

Információkeresés

06/047

SHAPIRA, Bracha –TAIEB –MIMON, Meirav – NEMEH, Yael: Subjective and objective evaluation of interactive and automatic query expansion = *Online Inf.Rev.* 29.vol. 2005. 4.no. 374-390.p. Bibliogr.

Az interaktív és az automatikus keresőkérdés-kiterjesztés szubjektív és objektív értékelése

Gépi információkeresési rendszer értékelése; Használói szokások; Keresőkép

A keresőkérdések kiterjesztése és szűkítése két ismert eljárás a használók segítségére a hatékony keresés érdekében. A cikk célja e két módszer hatékonyságának vizsgálata. A kutatás része volt az automatikus, illetve az interaktív kérdés-kiterjesztés és -szűkítés objektív és szubjektív értékelése. Az objektív szempontokat laboratóriumi szimulációval, szakértők bevonásával értékelték, a szubjektív elemzés során pedig a résztvevők értékelték a saját eredményeiket. Az eredmények felfedik a különbséget a technikák elvárt és valódi értéke között. Amíg a használók elégedettek voltak az interaktív kérdéskiterjesztéssel és ennek eredményeivel, addig a teljesít-

ményük valós értékének elemzése nem mutatott lényeges különbséget a két információkeresési módszer között.

(Autoref. alapján)

06/048

DOLDI, Luisa – BÄTENGEYER, Erwin: The web as a free source for scientific information: a comparison with fee-based databases = *Online Inf.Rev.* 29.vol. 2005. 4.no. 400-411.p. Bibliogr.

A világháló mint ingyenes információforrás összehasonlítása a fizetős adatbázisokkal

Adatbázis; Gépi információkeresés; Hatékonyság; Számítógép-hálózat; Térítéses szolgáltatás

A tanulmány célja a világháló műszaki-tudományos információforrásként való értékelése. A számszerű elemzés érdekében az információkat összehasonlítja a térítéses adatbázisokból nyert információkkal. Egy, a növénytermesztési biotechnológia területéről vett keresési példán válogatott, fizetős adatbázisok (CAB Abstracts és Biosis Preview) eredményeit internetes keresőgépek (Scirus és Google) eredményeivel hasonlítja össze. Az összehasonlítást a következő változók alapján végzi: a találatok mennyisége és minősége, keresési idő, az információ ára, keresési stratégiák, az információk megbízhatósága és a keresési jártasság követelménye. Az összehasonlítás azzal a meglepő eredménnyel zárult, hogy a világháló, szakszerű használatot feltételezve, nem pusztán értékes információforrás, hanem egy olyan információkereső eszközzel látja el a tudományos közösséget, amely szinte mindenki számára elérhető.

(Autoref.)

06/049

NOEL, Elisabeth: Google Scholar = *Bull.Bibl.Fr.* 50.tom. 2005. 4.no. 43-45.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A Google Scholar bemutatása

Gépi információkeresési rendszer; Számítógép-hálózat

2004 végén szinte észrevétlenül egy új információkeresési eszköz jelent meg az interneten, a *Google Scholar*. Használata egyszerű, és min-en jel arra mutat, hogy rövidesen ugyanolyan népszerű lesz, mint elődje, a *Google Basic*. A szerző ismerteti a rendszer előnyeit és korlátait. A fejlesztés folyamán hibái egy részét valószínűleg kijavítják majd, de néhány etikai probléma már most észrevehető.

(Autoref.)

06/050

WEI, Carolyn Y. – EWINS, Mary B. – EIOT, Matthew [et al.]: Influencing web-browsing behavior with intriguing and informative hyperlink wording = *J. Inf. Sci.* 31. vol. 2005. 5. no. 433-445. p. Bibliogr. 23 tétel.

Hogyan befolyásolja a webes böngészési viselkedést a szöveges hiperlinkek figyelemfelkeltő és informatív megfogalmazása

Hiperszöveg; Online információkeresés; Számítógép-hálózat

A szöveges csatolások (hyperlinks) fontos eszközei a webhelyek navigációs rendszereinek. A bemutatott tanulmány azt vizsgálja, hogy a weblapok menüiben és szövegeiben elhelyezett csatolások szövegei hogyan befolyásolják a használók böngészési viselkedését és a csatolások értelmezését. Öt kísérleti változatot teszteltek, különféle típusú szövegekkel (általános, rejtélyes és informatív). Lényeges eltéréseket találtak a kísérleti változatok között a használt linkek, a megtekintett oldalak és az értelmezések tekintetében: a legmagasabb pontokat azok a változatok kapták, ahol a navigációs menüben szereplő csatolások szövege általános, a szövegbe ágyazott csatolásoké pedig rejtélyes vagy informatív volt.

(Autoref. alapján)

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

06/051

NELSON—BSCH, Gudrun: Konkurrierende Informationsbedürfnisse im Konflikt – Die Handyaktion der Staatsbibliothek = *Bibliotheksdiens.* 39. Jg. 2005. 7. no. 881-884. p.

Eltérő információigények konfliktusa – a Staatsbibliothek akciója a mobiltelefonhasználat korlátozására

Olvasóterem; Telefon

Többé-kevésbé kialakult a társadalmi konszenzus arról, hogy milyen nyilvános helyeken lehet a mobiltelefont használni és melyeken nem, a könyvtárakhoz azonban e téren nagy a bizonytalanság. A könyvtár egyes tereiben az olvasók megengedettnek érzik a telefonálást, másokban nem, egyes könyvtárosok engedékenyebbek, mások szigorúbbak, sőt a szokás kialakulását a könyvtárépület jellege is befolyásolja: a modern, nyitottabb épületekben a látogatók inkább hajlanak a mobiltelefonhasználatára, mint a hagyományosakban.

A könyvtárak álláspontja különböző. Van, ahol a tiltást az egész épületre kiterjesztik és igyekeznek ennek érvényt szerezni, máshol a tiltás az egész épületre vonatkozik ugyan, de ennek megtartását ténylegesen csak egyes helyiségekben (pl. az olvasótermekben) ellenőrzik. Eltérnek a szokások abban is, hogy a telefon teljes kikapcsolását követelik-e meg, vagy csak a beszédet tiltják, az SMS-t megengedik.

A szerző könyvtárában, a berlini Állami Könyvtárban radikális megoldást választottak: a könyvtár egész területére vonatkozó tiltást léptettek életbe, a telefont használóktól egy napi időtartamra elveszik olvasójegyüket. Az új rendet jól szervezett akció vezette be: az olvasók tájékoztatása mellett a könyvtárosokat is felkészítették a várható konfliktusok keze-

lésére. A kezdeményezés sikeres volt, az első három héten csak 38 esetben kellett az egy napos olvasói tilalmat elrendelni. Az olvasók nagy része, 80%-a megértéssel fogadta az intézkedést. A könyvtár – reményei szerint – egy lépést tett abba az irányba, hogy a mobiltelefonok kikapcsolását a könyvtárban éppen olyan természetesnek tekintsék, mint a koncerttermekben.

(Katsányi Sándor)

06/052

HO, Jeannette: Enhancing access to resources through the online catalog and the library web site: a collaboration between public and technical services at Texas A&M University Libraries = Tech.Serv.Q. 22.vol. 2005. 4.no. 19-37.p. Bibliogr. 13 tétel.

A forrásokhoz való hozzáférés javítása a könyvtár online katalógusa és webhelye segítségével: az olvasószolgálat és a katalogizálók együttműködése a Texas A&M Egyetemen

Egyetemi könyvtár; Együttműködés – személyzetén belül; Feldolgozó munka;

[A forrás – folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Gépi információkeresés; Hatékonyság; Olvasószolgálat

A Texas A&M egyetem könyvtárában az olvasószolgálatos könyvtárosok egy web-alapú űrlapon két feladatot látnak el: 1) jelentik az online katalógusban talált hibákat, és 2) hatékonyabbá teszik az elektronikus forrásokhoz való hozzáférést új tárgyszavak és cím-változatok hozzáadásával. E szolgáltatás lehetővé teszi az olvasószolgálatosok és a katalogizálók együttműködését a forrásokhoz való hozzáférés javítására az online katalóguson és a könyvtár honlapján keresztül. A cikk példákat mutat javítási kérésekre, és ismerteti, hogy a szóban forgó szolgáltatás hogyan segítette elő a kommunikáció kiszélesedését a két részleg között.

(Autoref. alapján)

06/053

ATLAS, Michel C.: Library anxiety in the electronic era, or why won't anybody talk to me anymore? One librarian's rant = Ref.User Serv.Q. 44.vol. 2005. 4.no. 314–319.p. Bibliogr.

Küszöbfelelem a könyvtárban az elektronikus korban, avagy miért nem szól hozzám senki? Egy könyvtáros kiönti a szívét...

Kommunikáció –használókkal; Könyvtárosi hivatás; Referenz

Évről évre kevesebb olvasó fordul a tájékoztató könyvtárosokhoz az amerikai felsőoktatási könyvtárakban (a csökkenés mértéke évente 0,3%). Ennek okait nehéz feltárni, bár az egyik magyarázat szerint a fő ok a félelem.

A szakirodalomban húsz évvel ezelőtt jelentek meg az olvasóknak a könyvtárban érzett frusztrációjáról szóló cikkek (C.A. Melloné volt az első), s a felelősöknek – meglepő módon – maguk a könyvtárosok bizonyultak. Szerzőnk, aki az egyik egyetemi könyvtár munkatársa, alaposan szemlézi ezeket a tanulmányokat, és részletesen kifejti véleményét a kérdéstről.

A félelem tényezőit boncolgatva kiderül, hogy talán nem eléggé mutatjuk meg magunkat, bár az érvek zöme mondva csinált: a tájékoztató könyvtáros elfoglalt, nem elég barátságos, túlságosan segítőkész (tolakodó?), nem lehet tudni, ki a könyvtáros, ki a segéderő, kitől lehet kérdezni stb.

Hiába teszünk meg mindent, hogy a szolgáltatások elérhetőek legyenek, és népszerűsítjük is azokat, ha az üzenetek nem érnek célba. Az ördögi kör abból adódik, hogy nem tudunk változtatni a könyvtárról és a könyvtárosokról kialakult sztereotip képen. Az emberek töredéke jön be azért a könyvtárba, mert egy problémát akar megoldani; a zöm olvasni, levelet írni, vagy éppen csak tanulni akar. Pedig a könyvtárosok rengeteg dolgot csinálnak: listákat gondoznak az elérhető e-folyóiratokról (meg-

kímélve a kereséstől az olvasókat), felkutadják az információkat – legyenek bárhol, bármilyen formában –, tanítanak, (használatot, navigálást stb.), segítenek az oktatóknak megfelelő dolgozati témákat, grafkákat, statisztikai adatokat, pályázati információkat, publikációs fórumot stb. találni.

A szerző végül kijelenti: a fenti gondolatokat már többen, nála okosabb és hozzáértőbb szakemberek is kifejtették, de most nagy szüksége volt arra, hogy még egyszer kimondja, milyen nagyszerű emberek is a könyvtárosok! (Ami pedig a könyvtári frusztrációt illeti, azt le kell küzdenünk!)

(Murányi Lajos)

06/054

BRUNVAND, Amy: Integrating library reference services in an online information literacy course: the Internet Navigator as a model = Internet Ref.Serv.Q. 9.vol. 2004. 3/4.no. 159-177.p. Bibliogr.

Könyvtári referenz-szolgáltatások egy online használóképzési kurzus keretében: az Internet Navigator bemutatása

Egyetemi könyvtár; Használók képzése; Referenz; Számítógép-hálózat; Távoktatás

[A forrás – forrást az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Az Internet Navigator online könyvtárhasználati tanfolyamot egy egyetemi könyvtárosokból álló csoport fejlesztette ki Utah-ban a távoli hallgatók információkeresési jártasságának megalapozására. A tanfolyam része egy online tankönyv, amelynek segítségével a tanuló számára legmegfelelőbb ütemezéssel haladhat, és egy feladatkészlet, amely lépésről lépésre vezeti végig az információkeresési folyamaton. A megoldott feladatokat e-postán kell beküldeni, és referenz-könyvtárosok vagy oktatók értékelik őket. A feladatokkal kapcsolatos kérdések egy referenz-interjúhoz hasonlítanak, melyben

az oktatók rávezetik a hallgatókat a megfelelő kereső stratégiák és források használatára. A szerző a referenz-szolgálat és az online tanulás integrálásának egyéb módszereire is kitér.

(Autoref.)

06/055

CAUFIELD, James: Tricky devil: a humorous training technique for the chat reference environment = El.Lib. 23.vol. 2005. 4.no. 377-382.p. Bibliogr.

„Trükkös ördög” – humoros képzési módszer „csevegő referenz” környezetben

Online üzemmód; Reference; Továbbképzés

Még nem tudni, lesz-e hosszú távon jövője a csetelős/csevegős tájékoztatásnak, de egyelőre úgy tűnik, működik. A referenznek ebben a formájában a felhasználó és a könyvtáros interneten keresztül (IRC – internet relay chat) tud párbeszédyszerű írásbeli üzeneteket váltani. Időigényesebb, mint a telefonon történő tájékoztatás, megvan viszont az az előnye, hogy fejlettebb formájában például a használó maga is követni tudja saját gépén, hogy a szakember milyen kereső-lépéseket tesz a weben.

Manapság több száz, sőt lehetséges, hogy több ezer könyvtár nyújt ilyen szolgáltatást. Mindenképpen hasznos tehát, ha a résztvevő könyvtárosok felkészülnek a kihívásokra. És itt nemcsak a technikai felkészültségről van szó, hanem a tájékoztatás talán legkritikusabb tevékenységének, a referenz-interjúnak a megfelelő lebonyolításáról is. Hiszen az írásbeli „beszélgetés” jóval puritánabb, szegényesebb, mint a közvetlen kommunikáció. Hiányoznak belőle azok a metakommunikációs jelek, melyek a hétköznapi érintkezés 80 százalékát teszik ki. Ebből számos félreértés adódhat. Talán emlékeznek a magyar telefonszóló közkedvelt reklámjára, melyben egy „ügyfél” kétségbeesetten telefonál, hogy megtudja, hol van a hozzá legközelebb eső cipész, mert letörött a cipősarka. És miután gyors és szakszerű választ kap még arra is, hogy

óráját hol tudja megjavíttatni, meglepetésében azt találja mondani: „Mi a szösz?” A tudakozó munkatársa nem látva arckifejezését, azonnal rávágja: „A szösz könnyű fajsúlyú, repülő kis izé.” Ez a humoros példa jól illusztrálja a kérdező és a válaszadó közötti lehetséges félreértéseket.

A csetelős referensznál gondot okozhat, hogy korlátozottabb a lehetőség a referenz-interjú elkészítésére és kevesebb a visszacsatolási lehetőség, mint a személyes tájékoztatásnál; nagyobb a készítés a gyors válaszadásra, ami pontatlanságot eredményezhet; kellemtelen lehet, hogy nincs párbeszéd az alatt az idő alatt, amíg a könyvtáros a válasz után kutat; hiányzik az a megszokás, hogy egyidejűleg keressük a választ, és folytatunk párbeszédet a használóval, akitől azonnal visszajelzést kapunk, hogy az általa kívánt irányban haladunk-e. A kutatások szerint mindez elszigetelt „diagnózishoz”, és ezáltal helytelen, vagy nem kielégítő válaszhoz vezethet. Muszáj tehát a könyvtárosokat tréningek segítségével felkészíteni ezekre a lehetséges problémákra. A cikkben ismertetett *Trükkös Ördög* játék jól beválhat e célra. Lényege, hogy az „ördög” szándékosan félreérthető kérdést tesz fel, és ha a válaszoló elfelejti tisztázni, hogy miről is van szó, partnere azonnal közli, hogy ő bizony nem erre, hanem a kérdés másik vonatkozására gondolt. Jó példa erre az „I'm looking for something on China”, – további információ nélkül ugyanis nem tudhatjuk, hogy Kína, vagy a porcelán érdekli az illetőt. Hasonlóképpen próbára tehetjük a tréning résztvevőit, ha a középkorról érdeklődünk, hiszen ha nem kérdez rá, hogy életkorról, vagy történelmi korról van-e szó, máris beleesik az „ördög” csapdájába.

Az ilyen játékos edzések sokkal szórakoztatóbbak, mintha komoly kérdések listáját tennénk a résztvevők elé. Érzékletesebben tükrözi a lehetséges hibákat és a játékoság miatt a hatása is motiválóbb. Jó tanulást és szórakozást kívánunk!

(Fazokas Eszter)

06/056

CASEY, Marie Anne: A historical overview of Internet reference services = Internet Ref.Serv.Q. 9.vol. 2004. 3/4.no. 5-17.p. Bibliogr.

Referenz-szolgáltatások távoktatásban részvevőknek – történelmi áttekintés

Referenz; Számítógép-hálózat; Távoktatás

[A forrás – folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A könyvtári szolgáltatások és állományok megjelenése az interneten forradalmasította a távoktatásban részt vevő hallgatók számára nyújtott referenz-szolgáltatásokat. Az internet-korszak előtt a referenz-könyvtárosoknak csak kevés módszer állt rendelkezésére a távoli igények kielégítésére, és ezek legtöbbször túl költségesek is voltak. Az interneten keresztül e könyvtárosok számára most lehetővé vált, hogy a könyvtárban rendelkezésre álló forrásokat most a távoli hallgatókhoz is eljuttassák. A cikk ismerteti az internetes referenz-szolgáltatások fejlődését a távoktatást támogató könyvtárak egy csoportjában.

(Autoref.)

06/057

GÜNTHER, Sabine: Aufbruch in den virtuellen Raum. Anleitung zum Aufbau eines Web Contact Centres = BuB. 57.Jg. 2005. 9.no. 612-66.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol és francia nyelven

Útmutató egy új típusú Referenz-szolgáltatás, a Web Contact Center kiépítéséhez

Kommunikáció használókkal; Referenz; Számítógép-hálózat

Az internet növekedése gyakorlatilag végtelen – szinte minden rajta van már. A Google 8 billió weboldal indexelésével büszkélkedik, és már megkezdte következő nagyszabású projektjét: a

brit és amerikai könyvtári állományok digitalizálását. A Microsoft is tesz lépéseket az internetes keresés fejlesztésére. Ezenkívül az internet használata is állandóan növekszik: 2004-ben a 14 éven felüli lakosok 55,3%-a használta a világhálót. De ez nem jelenti azt, hogy a használók keresési jártassága is javuló tendenciát mutatna. Egy 100 ezer találatot eredményező keresést bárki könnyen elvégezhet, de öt releváns tétel kikereséséhez már információs szakemberre (könyvtárosra) van szükség. Még sohasem volt annyi online felhasználó, mint napjainkban, s közöttük ennyi elégedetlen. Kétségtelenül a könyvtáros feladta lenne, hogy ezeket a potenciális használókat „megfogja”, mielőtt elvesznének az információk végtelen tengerében. Kevesen tudják, de már létezik egy „mindent kifogó” hálózat: Digitális Referenz Szolgáltatnak (Digital Reference Service) hívják, és az ún. Web Contact Center funkcióira alapszik. A cikk ezt a digitális könyvtári szolgáltatást ismerteti.

(Autoref. alapján)

06/058

TIPTON, Carol J. – ARP, Vanessa J.: One school's experience with virtual reference = Internet Ref.Serv.Q. 9.vol. 2004. 3/4.no. 99-114.p. Bibliogr.

Virtuális referenz: egy egyetemi könyvtár tapasztalatai

Egyetemi könyvtár; Referenz; Számítógép-hálózat

[A forrás – forrás az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A távoktatás növekvő mértékével együtt növekszik a könyvtári szolgáltatások távoli hozzáférési lehetőségének, így a referenz-szolgálat távoli igénybevételének szükségessége, illetve igénye is. A könyvtárak a 90-es évek végén kezdtek el az e-mail alapú referenz-szolgálattal kísérletezni, ma pedig a virtuális vagy digitális referenz az egyik legnépszerűbb téma a szakirodalomban. A Wilson és a LISA adatbázisokban a virtuális

referenz legrégebbi cikkei 1990 és 1994-ből, a digitális referenzé 1994 és 1997-ből valók, ám az adatbázisok tezaszaiban egyik kifejezés sem szerepel. Egy meghatározás szerint a digitális referenz a szükség helyén és idején nyújtott közvetlen szakmai segítség az információ kereső embereknek. Két típusa van: a szinkron és az aszinkron szolgáltatás, utóbbi általában lassabb, ilyen az e-mail és a web-ürlapokon keresztül referenz. A szinkron szolgáltatás általában élő, azonnali interakció a könyvtárossal, számítógépen keresztül, leginkább chat-alapú szoftver segítségével; ennek egyik példája a virtuális referenz. A technológia (bár ezek a fejlesztések nem könyvtári igényből jöttek létre) lehetővé teszi az együttes böngészést, ahol a könyvtáros kontrollálni tudja azt, ami az olvasó képernyőjén megjelenik, illetve a weblapok „átolását”, amikor a könyvtáros lép – az ő gépén – a megfelelő URL-hez, majd ezt továbbítja az olvasó számítógépére.

Számos kérdést (a személyzeti ellátottságot, az olvasók várható érdeklődését) kell figyelembe vennie a könyvtárnak, ha el akarja dönteni, hogy bevezeti-e a virtuális referenz-szolgáltatást. Ezek egyike a költség-tényező, s ennek okán kerül előtérbe az együttműködésen alapuló, „kollaboratív virtuális referenz”, melyet egyesek a megtalált jó megoldásnak tartanak, mások szerint viszont az együttműködés egyenlő a kompromisszummal, és ez hátrányosan befolyásolhatja a helyi gyakorlatot.

A Texas A&M egyetem tíz könyvtára a kollaboratív virtuális referenz-szolgáltatás bevezetése mellett döntött, melyhez a Tutor.com *Virtual Reference Toolkit* szoftverét vásárolták meg. Tapasztalataik szerint a virtuális referenz a távoli hallgatók olyan erőteljes támogatását teszi lehetővé, amire korábban nem volt lehetőség. A könyvtárossal való közvetlen kapcsolat az egyetem közelségének érzését erősíti, és a kérdésre adott válasz mellett a könyvtárosnak lehetősége van arra is, hogy további instrukciókat adjon. A hallgató nemcsak a leírt instrukciókat kapja

meg, de azt is látja, hogy a könyvtáros mit csinál, s a végén e-mailban megkaphatja az egész folyamatot, amelyre következő alkalommal már támaszkodni tud. 2004 január-június között a virtuális referenz összesen 1451 kérdést kapott, hétfőtől péntekig naponta átlag 245-öt, hétféteken kevesebbet. Hogy valójában hogyan hatott a szolgáltatás a könyvtári rendszerre és olvasóira, azt talán egy teljes év tapasztalatai alapján lehet mélyebben elemezni.

(Mohor Jenő)

Lásd még 18-19

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentum-szolgáltatás

06/059

CROFT, Janet Brennan: Interlibrary loan and licensing. Tools for proactive contract management = J.Lib.Admin. 42.vol. 2005. 3/4.no. 41–5.p. Bibliogr.

A könyvtárközi kölcsönzés és a licenck. A proaktív szerződéskötés eszközei

Adatbázis; Elektronikus folyóirat; Felsőoktatási könyvtár; Könyvtárközi kölcsönzés

[A forrás – folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Az elektronikus dokumentumok használatával kapcsolatos licenc-megállapodások alapvetően befolyásolják a könyvtárközi kölcsönzéssel foglalkozó részleg tevékenységét. A téma igencsak időszerű: hogyan tudnak megbirkózni ezzel a kérdéssel az amerikai felsőoktatási könyvtárak az adatbázis-szolgáltatókkal kötött szerződésekben. (Az USA-ban ugyanis az állami szintű jogszabályok alapján kötött szerződés „felülírja” a szövetségi szintű szerzői jogi előírásokat, ezért nagyon fontos, mi kerül bele.)

A szerző, az oklahomai egyetem könyvtárának munkatársa, a használók érdekeit és a – nyom-

tatott dokumentumokhoz hasonlóan – a méltányos használatot tartja a legfontosabbnak az elektronikus dokumentumok könyvtárközi kölcsönzésében. Miután megvizsgálja az elutasító megközelítést (amely az elektronikus dokumentumokból semmit sem kölcsönöz), majd a pozitívat (ez különféle szoftveres eszközökkel számon tudja tartani, melyik adatbázis-forgalmazó milyen típusú kölcsönzést engedélyez), az aktív megoldást javasolja (amely már a licenctárgyalások során foglalkozik a könyvtárközi kölcsönzések problémakörével). A cikk a tárgyalásokra való felkészüléshez is ajánl néhány hasznos segédletet – pl. L. E. Harris: *Licensing digital content* című könyvét (2002) –, majd hangsúlyozza, mennyire fontos, hogy a könyvtárak erejüket megőrizve ügyeljenek arra, hogy a méltányos használat kivételei megjelenjenek a licenctárgyalásokban.

(Autoref. alapján)

06/060

KUDRÁSOVA, I.A.: Arhiv JSTOR dlâ studentov i prepoda – vatelej DVGU = Naučn.Teh.Bibl. 2005. 6.no. 30-33.p.

JSTOR archívum az orosz Távolveleti állami egyetem (DVGU) hallgatói és oktatói számára

Egyetemi könyvtár; Együttműködés – nemzetközi; Elektronikus folyóirat

A JSTOR a McArthur Alapítványnak köszönhetően 2001-ben jelent meg Oroszországban. 17 akadémiai intézmény, köztük a Távolveleti Állami Egyetem (Dal'nevostočnyj Gosu-darstvennyj Universitet = DVGU) Zonális tudományos könyvtára, három évre térítésmentes hozzáférést kaptak. Ez az időszak 2004. novemberig tartott. 2004-ben az Alapítvány pozitívan értékelte a DVGU pályázatát, és újabb három évre vállalta a kiadások fedezését. Ezután már 30 egyetemnek volt hozzáférése a JSTOR archívumhoz, Oroszország számára kedvezményes áron, 2 ezer dollárért, miközben az eltelt időszak alatt nem nőtt az előfizetési díj.

A DVGU-ban 2002 márciusa óta használják a JSTOR-t. Jó kapcsolatokat alakított ki a Michigani és a New Yorki Egyetemen ugyanezt a szolgáltatást nyújtó munkatársakkal. A JSTOR honlapján az oroszországi felhasználók számára orosz nyelvű információk állnak rendelkezésre a keresési lehetőségekről és arról, hogyan lehet a hallgatókat és az oktatókat bevonni a JSTOR használatába. Az adatbázis elemzéséhez a Michigani Egyetem felajánlotta, hogy átadja tapasztalatait. Ezt saját tapasztalataikkal összehasonlítva megállapították, hogy hasonló módszereket alkalmaznak ott, csak másképp nevezik. Például, az USA-ban információs szemináriumokat tartanak, míg Oroszországban gyakorlati foglalkozásokat.

A DVGU könyvtárában az elektronikus forrásokat mindenki számára elérhetővé teszik az elsőéves hallgatóktól a végzősökhöz át az oktatókig. A könyvtár öt munkatársa tart *Az információs kultúra alapjai* címmel előadásokat. A gyakorlati foglalkozások célja az adatbázisok komplex megismerése, beleértve a JSTOR-t is, ezért az elsőévesek számára tartott előadásokon fontos helyet kap a könyvtár rendelkezésére álló források megismertetése. Valódi érdeklődés az adatbázisok használata iránt inkább a felsőbb évfolyamokon tapasztalható. Az egyetem oktatói számára külön program keretében adnak lehetőséget arra, hogy megismerjék és megtanulják, hogyan kell dolgozni a JSTOR-ban elérhető elektronikus folyóiratokkal.

(Viszocsekné Péteri Éva)

06/061

DETEMPLE, Wendelin –HERLAN, Gerhard –KEIL, Ulrike: FIZ AutoDoc: a web-based full-text broker service = Interlend.Doc.Supply. 33.vol. 2005. 3.no. 150-154.p.

FIZ AutoDoc – webalapú teljes szöveges információs szolgáltatás

Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus dokumentum; Szolgáltatások; Tájékoztatói központ – természettudományi és műszaki; Teljes szövegű adatbázis

A FIZ (Fachinformationszentrum) Karlsruhe az energetika, a fizika, a matematika és rokon területeinek vezető információs központja Németországban. Alapítása (1977) óta érhető el online bibliográfiai, numerikus, faktográfiai és teljes szövegű adatbázisai (<http://www.fiz-karlsruhe.de/>).

A FIZ Karlsruhe egyben az STN International (Scientific & Technical Information Network) központja is 1984 óta: ezt az American Chemical Society-val (ACS) és a The Japan Science and Technology Corporationnel (JST) együttműködve működtetik. A szolgáltatást végző három központot – Karlsruhe, Columbus, Tokyo – tengeralatti kábel köti össze, így a felhasználó egy világméretű, a műszaki és természettudományok területén nagy tapasztalattal rendelkező információs szolgálathoz férhet hozzá.

Az adatbázisok használói sokáig off-line üzemmódban tudták a szükséges szakirodalmat megrendelni, de az internet megjelenése és a FIZ Karlsruhe új webes szolgáltatása, az AutoDoc (1997) révén ma már ez is villámgyorsan lebonyolítható. (Bővebben lásd a <http://autodoc.fizkarlsruhe.de/> címen).

A tanulmány részletesen ismerteti a dokumentumszolgáltató rendszer használatát, majd kitér a közreműködő partnerek, a szerzői jogdíjak elszámolásának és a szolgáltatások előnyeinek ismertetésére is.

(Autoref. alapján)

Dokumentációs eljárások és termékek

06/062

SEČIĆ, Dora: Ishodišta razvoja hrvatske bibliografije u Kr. sveučilišnoj (današnjoj Nacionalnoj sveučilišnoj) knjižnici Zagrebu = Vjes.Bibl.Hrvatske. 47.god. 2004. 3-4.no. 1-14.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

A horvát bibliográfiai tevékenység kezdete a zágrábi nemzeti és egyetemi könyvtárban

Bibliográfia; Egyetemi könyvtár; Nemzeti könyvtár

A cikk bemutatja a zágrábi Nemzeti és Egyetemi Könyvtár bibliográfiai tevékenységének első szakaszát, rámutatva ennek néhány eddig ismeretlen részletére. Először az első igazgató, Ivan Kostrenčić, vezetése alatti szervezési kérdéseket tárgyalja, majd utódja, Velimir Deželić tevékenységét tekinti át. 1875 és 1918

között a könyvtár szakemberei szorgalmazták a horvát nemzeti bibliográfia kiadásának szükségességét, de akkor még nem álltak rendelkezésre ennek pénzügyi és személyzeti feltételei. A szerző részleteket közöl a horvát bibliográfia előállításának egy, a 19. század végén történt sikertelen próbálkozásáról, az 1913-ban alkotott első dokumentumleírási szabályzatról, és V. Deželić-nek a bibliográfiai tevékenység további fejlesztésére irányuló terveiről az első világháború után.

(Autoref.)

Tájékoztatói rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

06/063

SCHEUERL, Robert: Das neue Verbundmodell des Bibliotheksverbundes Bayern – Ein Erfolgsmodell = Bibliotheksdienst. 39.Jg. 2005. 7.no. 885-897.p.

Új könyvtári hálózati modell Bajorországban

Gépi könyvtári hálózat; Integrált gépi rendszer; Közös katalogizálás

A bajor regionális könyvtári hálózat (Bibliothekerverbund Bayern, BVB) 2004. július 1-én új integrált rendszerre, az ALEPH 500-ra tért át, felváltva a kereken húsz esztendeig működő, saját fejlesztésű BVB-KAT-jukat, melyet már nem lehetett tovább fejleszteni.

Németországban különböző regionális könyvtári számítógépes hálózatok működnek, többnyire centralizált formában, ahol a hangsúly a közös katalogizáláson van (GBV, HeBIS, NRW, SWB), de a legújabb, a brandenburgi (KOBV), kezdettől fogva más úton jár, vagyis – mint pl.

az osztrák könyvtárhálózatban – a központi katalogizálás mellett a helyi adatok decentralizált bevitele folyik.

Az új integrált hálózati rendszer megújítását alaposan előkészítették. 2001-ben az OCLC/Pica és az ExLibris cég egy-egy workshopon mutatta be, mire képes a rendszerük, majd egy munkabizottság alakult a részletkérdések tisztázására – benne egy-egy csoport a különböző feladatok képviselőit (katalogizálás, gyarapítás, olvasószolgálat). Végül egy „karcsúbb” adatmodell született: kevesebb adattal, a hálózat és a helyi rendszerek közötti egyszerűbb használói felületekkel. Ezután dolgozták ki a részletes követelményrendszert, 2002 nyarán kiírták a meghívásos pályázatot, az év végén pedig már a döntés is megszületett az Aleph 500 mellett. Ezután következett a projekt alapos megtervezése, és az új központi számítógép beszerzése.

A tanulmány a következőkben részletesen is-